

SVADBENE NEPRILIKE – DRAMSKI PRVIJENAC FRANJE SUDAREVIĆA

Marica Grigić

Ime Franje Sudarevića, rođenoga Osječanina, učitelja i književnika, danas je gotovo potpuno nepoznato široj javnosti, a riječ je o čovjeku čije je djelovanje u bitnosti obilježilo kulturni i javni život Osijeka i Slavonije, krajem XIX. i u prvoj polovici XX. stoljeća.

Franjo Sudarević rođen je 2. prosinca 1861. godine u Osijeku, gdje završava nižu osnovnu školu i gimnaziju, a učiteljsku diplomu stječe 1880. godine u Zagrebu. Odmah po svršetku školovanja, konkurira za radno mjesto učitelja u Vuki, na koje je i izabran, uz plaću od 350 forinti, stan te 20,5 kubičnih metara drva.¹ U Vuki ostaje do 1885. godine, potom se vraća u Osijek gdje godinu dana predaje kao učitelj u pučkoj školi, a potom se zapošljava u Obrtničkoj školi u kojoj ostaje sve do umirovljenja, 1921. godine.

Književnim radom počinje se baviti 1879. godine kada u Samoboru pokreće i uređuje list *Ljubica* gdje i objavljuje svoju prvu pripovijest »Put iz Zagreba u Samobor«. Sudarević surađuje u mnogim književnim časopisima (*Smilju, Napretku, Hrvatskom listu, Jeki od Osijeka* i dr.), a za polustoljetna književna rada objavio je šezdesetak pjesama, pedesetak pripovjedaka, četiri romana i dva dramska rada.

Godine 1890. jedan je od utemeljitelja Učiteljskog društva »Zajednica« u Osijeku, čiji je bio prvi tajnik, a nešto kasnije i predsjednik; 1909. godine Franjo

---

¹ Antun Dević – Frok Zefiq, *Župa Vuka*, Vuka, 2006., str. 253.

Sudarević jedan je od osnivača Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku te njegov prvi predsjednik.

U prigodi pedesetogodišnjeg javnog djelovanja, na njegovoj je rodnoj kući u Vukovarskoj ulici 222 postavljena spomen-ploča, a proslavi je nazočio i sam Sudarević.

Franjo Sudarević umro je u rodnom gradu 7. ožujka 1944. godine te je pokopan na Donjogradskom groblju.

U vrijeme pojave Franje Sudarevića na hrvatsko-slavonskoj kulturno-književnoj sceni (posljednja desetljeća XIX. stoljeća), Hrvatska i Slavonija imaju oko dva milijuna stanovnika, s postotkom pismenosti oko 32%. Valja napomenuti da su dvije vodeće gradske sredine Zagreb i Osijek protkane tuđim elementom, i to Osijek izrazito više, u kojem dominira njemačko-mađarski element, s vrlo živom kulturnom scenom na kojoj se većina javnih događanja ne odvija na hrvatskome jeziku.²

Sudarevićev prosvjetni rad, rođenje i odrastanje u sredini kojom dominira tuđi element, poznanstvo s biskupom Strossmayerom (posebice valja istaknuti Strossmayerove zahtjeve kada je u pitanju umjetnost i njezina uloga, odnosno učinak na puk), i nije moglo drukčije rezultirati nego autorom koji ispred svega stavlja odgojno-obrazovnu ulogu književnosti i komu je estetska vrijednost djela tek sekundarna.

Dakle, Sudarevićev prosvjetni rad umnogome je obilježio i njegovo književno pismo. Na tragu rečenih Strossmayerovih zahtjeva o pisanju za narod (i ne samo Strossmayerovih, u tom smislu mogli bismo reći i da su njegova književna nastojanja kompatibilna sa zahtjevima tzv. praške skupine modernista), njegov je književni rad u potpunosti obilježen prosvjetiteljskim intencijama *odgoja naroda preko inteligencije*.³

Radom se nastoji dokazati pripadnost ovoga komada tzv. pučkim komadima, kao i analizirati dramske sastavnice toga teksta.

---

² O povijesnom pregledu osječkih kazališnih uprizorenja prije 1907. godine, vidjeti: S. Marijanović, »Hrvatske književne, koncertne i kazališne manifestacije u Osijeku (1847.-1907.)«, *Krležini dani u Osijeku 1996.* str.7-26.

³ Ivo Hergešić, »Pokret mladih na razmeđu stoljeća«, u *Panorama hrvatske književnosti XX. stoljeća*, priredio Vlatko Pavletić, »Stvarnost« Zagreb, 1965., str. 51.

Sudarevićev dramski prvijenac, »Svadbene neprilike«⁴ šala u jednom činu, objavljen 1903. godine u Osijeku, djelo je koje prema svojim obilježjima odgovara definiciji pučkoga komada, preciznije *Sittenstück* odnosno tzv. moralke. Odmah na početku, dakle, valjalo bi definirati termin pučki komad i dakako u svezi s tim i termin pučko kazalište. Marijan Bobinac,⁵ vodeći računa o Jaussovu trokutu, drži da je jedan od bitnih kriterija pri definiranju termina »pučko« adresa recipijenta, dakle onoga komu je djelo upućeno; drugi distinktivni element bio bi tematiziranje narodnog života, odnosno pučkih karaktera, a bitnim je kriterijem i sama izvedba pa bi u tom smislu pučke komade davale različite diletantske, danas bismo rekli amaterske družine. S obzirom na karakter pučkoga komada, a kada je riječ o njemačkom govornom području nailazimo na dva usmjerenja – popularno-zabavni karakter te ozbiljno, odgojno, moralno-politički angažirano kazalište.

Oko 1860. godine na teritoriju njemačkoga govornoga područja, etablira se *Volksstück* kao vrsna oznaka definiran kao poučni igrokaz koji prikazuje 'pravi puk i 'pravi život' puka. Na taj način svijest o pučkom kazalištu kao nečem posebnom, kao nečem što valja razgraničiti od dvorskoga, kasnije nacionalnoga (u nas narodnoga) ozbiljuje se krajem XIX. stoljeća. S obzirom na bogatu povijest kazališnoga života u Osijeku, poglavito njemačkih kazališnih družina, za pretpostaviti je da je Franjo Sudarević bio upoznat s njemačkim pučkim komadom, kojih nije nedostajalo na osječkoj amaterskoj kazališnoj sceni, poglavito onih zabavnoga karaktera.

Nikola Batušić⁶ ističe dodirne točke pučkoga igrokaza s bečkom pučkom dramom koja je na cijelom podunavskom prostoru utjecala na formiranje kazališnoga života. Epitet 'pučki' ovaj teatar zaslužuje svojim komedijama ponajviše po amalgamu pisca, sredine i gledatelja. Prema Batušiću, temeljne su označnice pučkoga komada povezanost tematike s nekom lokalnom sredinom, korištenje lokalnoga govora, česta improvizacija, tipološka sličnost likova i specifična funkcija glazbe.

Bitno je naglasiti da pučke komade ne dovodimo isključivo u vezu sa seoskom sredinom kada je o tematici riječ, jer kada je u pitanju Sudarevićev dramski

---

⁴ Franjo Sudarević, *Svadbene neprilike*, Tisak i naklada Ljudevita Szeklera u Gornjem gradu, Osijek, 1901. (svi citati doneseni su prema ovome izdanju).

⁵ Marijan Bobinac, *Otrovani zavičaj*, Cekade, Zagreb, 1991.

⁶ Nikola Batušić, *Pučki igrokazi XIX. stoljeća*, (uvod), PSKH, knjiga 36, str. 7. – 31.

prvijenac govorimo o provincijalnoj urbanoj sredini, koja unatoč »građanski uređenome salonu« još uvijek svijet percipira ponajviše na temelju pučkih vjerovanja i nimalo naprednih prosudaba. Ipak, iako smo naglasili da je riječ o tzv. moralki, piščeve intencije, kao što će se vidjeti u daljnjem izlaganju, s obzirom na brojne slabosti što se daju detektirati u djelu, kolebaju između potrebe da se javno prokaže škrtoš kao neprihvatljiva osobina na tragu Molièrea što bi se dalo zaključiti s obzirom da je riječ o mitopoetskom imenovanju likova (Škrtić, Pametić, Varalić, Zlatić...) ili da se oslika zaostala sredina u kojoj iznad svih vrijednosti dominiraju kupoprodajni odnosi, dogovori i različita nimalo znanstvena vjerovanja i stavovi.

Radnja se ove jednočinke dakle, događa u građanskom salonu, kako nas pisac obavještava »namještaj je finiji kao u običnoj boljoj kući«, a lik koji dominira scenom gospodar je kuće, Nikola Škrtić koga zatičemo u poprilično euforičnu raspoloženju jer osvanuo je dan udaje njegove jedinice:

Prizor prvi

Škrtić (sam): Danas sam zaista dobre volje. Ha-ha – udajem kćer, a to nije šala ni velika ni mala. Za koji čas i ona će stupiti pred žrtvenik Gospodnji i biti žena mužu – a k tomu valjanu trgovcu. Čestit je moj budući zet. Meni jedino smeta što ište toliko novaca. Ja sam mu obećao deset hiljada kruna. Hm – ali tko bi to dao na jedanput? (Razmišlja.) Kad se vjenčaju, dat ću mu deset, a za dvije godine deset – to je dakle: dvadeset. (Šeta po sobi.) Uh – koliki je to novac?! Da taj novac dadem na kamate onako na malo po petnaest i dvadeset postotaka, koliko bi to donijelo za dvadeset godina? Ovako daj kćer i još novac. Onako bi mi ostala kći i gomila bi se naslagala novca. (Zamisli se.) (»Svadbene neprilike«, str. 5.)

Već prvi prizor – Škrtićev monolog – nagovještava problem; kćerina udaja »za valjana trgovca« Stjepana Pametića samo po sebi je dobitak, ali gospodina Škrtića boli što mladom i očito vrlo sposobnom pregovaraču i trgovcu, na ime miraza ima isplatiti očito popriličnu svotu novca što su je »pogodili« na dan zaruka. Škrtić se pokušava na sve načine dosjetiti kako ne isplatiti sve, jer ulaganjem u štedionicu, dug će se isplatiti kroz kamatu. Kako ovaj motiv, iako središnji, ne otvara mogućnost za neku dinamičnu dramsku radnju, jer u najvećem dijelu jednočinke, gospodin Škrtić se ponajviše bori sa sobom, autor djela pribjegava vrlo banalnim rješenjima; konfliktne situacije gradi na neprebrojivim i nereálnim

neprilikama vezanima uz svadbeni dan. Uz spomenutoga trgovca i budućega zeta Pametića oponent je središnjemu liku njegova supruga, oblikovana realistično kao prizemni zdravorazumski lik, barem kada je problematika miraza u pitanju, iako ni ona nije lišena mana kada su u pitanju praznovjerja.

Škrtiću se, inače po vlastitu priznanju dobrom kršćaninu koji doduše ne obavlja svoje vjerničke dužnosti jer je vječno zazuzet poslovima,

Zlatić: Pasja vjero! S njom bi išao u crkvu, a drukčije te ne vidi crkva u godini jedan put.

Škrtić: Bog da prosti – imam uvijek pune ruke posla.

(»Svadbene neprilike«, str. 13.)

nikako nije lako oprostiti od novca, stoga planira jedan dio novca mladencima dati odmah, a drugi oročiti, pa tek kad ubere kamate, onda porazmisliti hoće li zeta uopće isplatiti; po Škrtićevu mišljenju naime, zet je na dvostruku dobitku: odvodi mu kćer i odnosi novac. Završetak toga monologa raskrinkava piščeve namjere – autorov stav, ali i zaključak do kojeg bi morali doći i recipijenti, na tragu tradicijskog poimanja općih i obiteljskih odnosa:

No – Bog je drukčije odredio: Muškarci se moraju ženiti, a ženskinje udavati. Ali-ali – treba se ženiti pametno. Ljubav je ljubav. Ona prolazi, a novac ostaje u dobrim rukama i pametnoj glavi.

(»Svadbene neprilike«, str. 5.)

U takvu, nimalo svatovskom raspoloženju, Škrtića zatiče njegova gospođa koja će ga nimalo nježno podsjetiti da je novac bio glavni motiv i njegove ženidbe:

Klara: A jesi li se ti ženio iz ljubavi?

Škrtić: Ti znaš, dušo, najbolje!

Klara: Da – znam! Uzeo si me radi novaca ponajviše...

Škrtić (upada): I radi ljubavi.

Klara: Da-da – ali je novac bio glavno, a sada ti se ne će zetu dati novaca.

(»Svadbene neprilike«, str. 6.)

što se nadaje kao neka vrsta recepta za dobar brak; naime i gospodinu Škrtiću pokretački je motiv ulaska u brak miraz gospođe Klare, a gdje je novca, kako kaže gospodin Škrtić, tu je i ljubavi, pa bi osnovni preduvjeti za dobar brak njihove kćeri na tragu njihova iskustva, bili ispunjeni.

Ipak, Škrtić odlučno otklanja svaku pomisao na moguću isplatu pa u ime mira u kući, argumentirajući s vlastite točke pametno i logično, predlaže supruzi

... Znaš dušo moja – skoro da zadržimo Mariju kod kuće – pa će nam ostati toliki novac, a na taj novac još i velike kamate. Šta veliš na to?

(»Svadbene neprilike«, str. 7.)

Nakon toga slijedi nekoliko rečenica koje zorno demonstriraju vladajući stav o ulozi braka u društvu kao i stavu samoga autora koji će svaku malo, kao dobar učitelj upozoriti na poželjno ponašanje.

Da Sudarević nije dramatičar od formata, svjedoči i svojevrсно nasilje nad tekstom jer pisac u nedostatku pravih motiva i logičnih konfliktnih situacija, naprosto reda, bez uzročno-posljedična slijeda, jednu za drugom svadbenu nezgodu koje su valjda trebale biti logičnom posljedicom negativne energije što ju je uspostavio gospodin Škrtić neispunjavanjem obećanja, odnosno otezanjem s ispunjavanjem ugovorenoga: najprije se događa problem s djeverušom koju zbog nekog razloga njezina sluškinja ne može počestljati, a ni djeveri nisu došli odjeveni po propisu; svi padaju u nesvijest od brige, jer evo nesreće, evo crnoga oblaka nad svatovima. Kako je mladenka ozbiljno ustrašena i pita se je li riječ o kakvim višim znacima, majka će joj (a tko zna bolje od mame!) objasniti da ovo što se događa s njezinim vjenčanjem nije ništa jer ona je idući na svoje vjenčanje naišla na crnog mačka, naime pouzdano zna da nije bila riječ o mački jer je ovaj mačor bio kudikamo krupniji te bi mačka (kao plašljivija) pobjegla, a ovaj je stajao. No tu nije kraj neprilikama na svadbenu dan gospođe Škrtić; naime nakon mačke, svatovska povorka nailazi na fratra i debelog zvonara, a da bi svi znakovi katastrofe prema narodnu vjerovanju bili detaljno pobrojani, događa se i treći ključni kobni susret i to sa starom babom Magrom od sto godina. I kad je gospođa Škrtić očekivala katastrofu, ništa se nije dogodilo, osim vjenčanja.

No ni Mariju Škrtić, jedinicu Nikole Škrtića, sudbina ne šteti; nakon neprilika s djeverušom i djeverima te pojavom crnoga mačka i na njezin svadbenu dan, stari svat znakovitoga imena Varalić, šalje pismo da na žalost ne može ispuniti svoje

starosvatske dužnosti jer da mu je iznenada od ženine tete i to od prvog muža banulo šestero gostiju. Dakako da isti istoga prepoznaje, stoga gospodin Škrtić, po osobnu priznanju, zna kamo smjera njegov dobri prijatelj:

Škrtić: (...) Hoće da pogosti rodjake ženine tetke od prvoga muža na moj račun. (Nekim patosom). Taj je rod što no se kaže – devete peći žarilo – pa te da ja još častim...

Marija: Tata dragi – neka dodju – makar ja manje jela.

Škrtić: Ti si zlato moje, sita ljubavi. No – no pa ćemo ih sve pozvati!

(»Svadbene neprilike«, str. 16.)

Stoga ljubazni poziv za neočekivane goste rješava ovaj teški problem. Još mladenka i njezina majka nisu smirile dah, kad stiže nova poruka; kum Zlatić naime iznenada je postao otac, pa budući da nema ženske pratnje, ne bi mu bilo zgodno pojaviti se na svadbi; no praktični Škrtić ima rješenje i za to; u svakim svatovima postoji pokoja udovica, a naći će se i kakva privlačna pa bi i taj problem kuma Zlatića bio riješen.

Bez obzira na žanrovsko imenovanje (riječ je o šali u jednom činu, dakle, dramskoj vrsti što pred autora ne postavlja preteške zahtjeve) osjeća se da Sudarević ne posjeduje onu lakoću pri tkanju dramskoga teksta kakva se, primjerice, naslućuje u njegovim pripovijetkama. Stoga pisac gomila kojekakve nemotivirane situacije koje bi vjerojatno dobro funkcionirale u ozračju groteske dok se kao sastavnice jednočinske šaljive igre doimaju promašenima.

Dakle, nakon pobrojanih nezgoda, koje su uz manje i veće napore otklonjene, slijedi i ona posljednja; središnja i nezamjenjiva osoba kada su vjenčanja i pokopi u pitanju ne može obaviti svoju dužnost – svećenik i pomoćnik mu kapelan iznenada imaju jedno bolesničko pomazanje, jedan pokop, te jedno krštenje koji zahtijevaju hitnost, a vijest donosi ekscentrični zvonar Cinkalić, koji naime svako malo šmrče barut kako bi mogao kihati, da bi mu drugi mogli poželjati 'na zdravlje', a da im on uzvratil hvalom i koji je silno počašćen što ga oslovljavaju gospodinom.

Kulminacija je ovog dramskoga rada i jedini logični konflikt, sukob što bi se trebao dogoditi nakon razgovora što ga imaju povesti budući zet i budući tast; naime, iako mlad, već dokazano sposoban trgovac i licemjer,

Stjepan (uzima njezinu ruku): Zlato, ti si mi sve na ovom svijetu. Pravo se kaže: Ni je blago ni srebro ni zlato, već je blago što je srcu drago. Oh – kako te volim, kako te ljubim, premila Marijo moja. Za tebe bih svoj život dao. Ah – što život? Sto života da imadem – sve bih za tebe dao.

(»Svadbene neprilike«, str. 22.)

Stjepan Pametić, (svoju trgovačku sposobnost, nimalo skromno i sam će istaknuti):

Škrtić: Zar je to ljubav? Uh, trista mu i ništa! Vi uzimate onda novac, a ne moju kćer. Pravdić: Ja sam trgovac, pa trebam i ljubav i novac.

(»Svadbene neprilike«, str. 26.)

Osjeća da tast neće lako izvrnuti ugovorenu svotu, zato nimalo naivno, nakon svih spomenutih nezgoda, inzistira na razgovoru i to pred svjedocima. Škrtić ne poriče da je dogovorio bio da se ugovorena svota isplati prije vjenčanja, no za dobro mladoga para on će im polovicu svote uručiti naknadno. Pametić ne odustaje od svoga prava, a Škrtić se ne može rastati od svoga novca. U najnapetijem trenutku Pametić u ime pravde, i pogaženih obećanja, odustaje od vjenčanja:

Stjepan: Marijo dušo, ja te moram ostaviti.

(...) Ponavljam: trebam ljubav, ali i novac.

Škrtić: A vi uzmite ljubav!

Pravdić: Ali molim i novac.

Škrtić: Ako ne možete odmah bez novaca, a vi ostavite!

(»Svadbene neprilike«, str. 26.)

Škrtić Škrtić, pritisnut ženinim autoritetom, kćerinim suzama te nagovaranjem kuma i svata, vadi štednu knjižicu s 20000 kruna, uloženi kod Zagrebačke štedionice (koja je pouzdana) i uz neizbježne pouke o novcu, stjecanju i rasipanju, uručuje je mladom sretnom paru. Sada su zaista sve ovce na broju mada ne i svi vuci siti, pa se konačno može obaviti i vjenčanje.

Već je rečeno da konflikti u *Svadbеним neprilikama* ponajčešće nisu rezultatom događanja na sceni, nego je riječ o verbalizaciji za koju recipijent vrlo teško otkriva uzročno-posljedični slijed: počevši primjerice, od teške Škrtićeve dvojbe

oko miraza koja je eto, dočekala svadbeni dan, a da on nije načistu treba li udati kćer ili zadržati miraz; potom sve (ne)moguće nezgode što su se nadvile nad svečani događaj i koje nisu rezultatom odvijanja dramske radnje, nego su piščev grubi i neprirodni zahvat u tkivo dramskoga teksta s ciljem da se obračuna s praznovjerjem i manama, toliko karakterističnima za puk i njegov način života. Ipak, najvećim promašajem se douna rasplet; dakako sretan i sumnjivo poučan – bez logičnoga motiva stvari su na početku, kakve su i bile.

Likovi su doneseni plošno, jednodimenzionalno, podcrtani tek jednom karakternom crtom, što i ne bi trebala biti mana s obzirom da je riječ o jednočinki, no način i nekonzistentnost njihova postupanja, bez jasna i argumentirana razloga, ipak ne pridonosi vrijednosti toga Sudarevićeva dramskoga rada.

Dakle, u uvodnom dijelu rada definirali smo parametre prema kojima bismo tekst *Svadbene nepravilike* mogli tumačiti kao pučki komad; što se tiče izvedbe, prema *Repertoaru hrvatskih kazališta*,⁷ ni jedno dramsko djelo Franje Sudarevića nije izvedeno ne samo na sceni osječkog HNK nego ni jednoga profesionalnog kazališta; budući da je bio vrlo aktivni javni radnik i profesor, za pretpostaviti je da je djelo pisano, prije svega, za odgoj mladeži, koja bi imala biti ne samo recipijent, nego i izvođač, pa bi se u tom smislu zadovoljio kriterij amaterskih odnosno diletantskih izvođača. U radu je istaknuta autorova potreba za oslikavanjem negativnosti čija bi percepcija, u konačnici rezultirala onim najvažnijim: poukom i odgojem.

Djelo je bez umjetničkih pretenzija, usmjereno isključivo na sadržaj, odnosno pouku. Konfliktne situacije izvedene su vrlo naivno i ponajčešće se zasnivaju na banalnim motivima. Piščeve intencije su jasne: kao zagovornik tradicionalnih vrijednosti, rasplinjuje se u naznačavanju, ne i korektnom problematiziranju mana i nenaprednih narodnih vjerovanja. Pravi konflikt događa se na relaciji Škrtić – Pametić i da je Sudarević više inzistirao na njihovu međusobnu sučeljavanju, a manje kada je ova problematika u pitanju, na monološkim ispovijedima jednoga i drugoga, djelo bi znatnije dobilo na dinamici, ali i na polarizaciji likova. Ovako je većina likova, kojih s obzirom da je riječ o jednočinki nije malo, ostala potpuno u pozadini, kada je u pitanju središnji sukob.

I Batušić i Bobinac, svatko na svoj način baveći se pučkim komadom, upozoravaju na važnost jezika: doista, Franjo Sudarević, kao učitelj inzistira na suvre-

---

⁷ *Repertoar hrvatskih kazališta: 1840 – 1860 – 1980*, Globus, JAZU, Zagreb, 1990.

menom književnom jeziku svoga doba, sa čestim sentencijama narodne provenijencije što je još jednim prilogom tezi o Sudarevićevu shvaćanju uloge književnosti u prosvjećivanju i naučavanju. Pisati za narod značilo je problematizirati negativnosti i kroz transparentnu poruku afirmirati vrlinu.

Ova nepoznata (ili manje poznata) Sudarevićeva šaljiva igra zasigurno neće utjecati na reinterpretaciju hrvatske dramske književnosti njegova doba, ali valja ga spomenuti, ako ništa drugo, ono kao povijesnu činjenicu, važnu, prije svega, za kulturnu povijest Osijeka i Slavonije.

»SVADBENE NEPRILIKE« – FIRST DRAMA OF FRANJO SUDAREVIĆ

S u m m a r y

Franjo Sudarević (1861-1944), in his time he was famous and admitted public worker and writer, at least it is word about Osijek and Slavonia. Today his name is almost unknown in croatian literature.

With this work, trying to analiticly think about his first drama, a one act play »Svadbene neprilike«. In fact, this is a common people piece with fundamental goal to instruct and educate common people.